

BITI IZGNANEC

Helena Jaklitsch

V tem prispevku bi želela bralcu približati zgodbo Marije Resman, rojene Mertelj, ki je bila doma iz Srednjega vrha na Gorenjskem. Srednji vrh je vas v občini Kranjska Gora na 972 m nadmorske višine na ledeniški polici v Karavankah, severno od naselja Gozd Martuljek. V njeni okolici se razprostirajo strmi gorski pašniki, na katerih so v preteklosti pasli ko-roški pastirji. Na usodo ljudi po drugi svetovni vojni je močno vplivalo dejstvo, da so živeli ob meji z Avstrijo. To je bil tudi eden od razlogov za njihov izgon, prisilno preselitev v letih od 1947 do 1949.

Pred seboj imam fotografijo poročila o rojstvu gospe Marije. Na prvi pogled to ni nič posebnega. No, razen morda tega, da je bilo poročilo o rojstvu male Marije, ki se je rodila 9. decembra 1949, izdano šele na Veliki šmaren leta 1950 in da je bila tudi v rojstno matično knjigo vpisana šele tega leta, ne takrat, ko se je rodila. Iz poročila o njenem rojstvu izvemo, da se je rodila v Ljubljani, na naslovu Šlajmerjeva 3, kjer je bila porodnišnica. Mimogrede, ulica je dobila ime po uglednem predvojnem zdravniku Edvardu Šlajmerju, začetniku sodobne kirurgije v Sloveniji. Toda za temi suhoparnimi podatki se skriva še ena izmed zamolčanih in pretresljivih zgodb, ki so jih doživeli ljudje v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Marijina mama Ana, rojena Samonik, je namreč v tistem času, ko se je rodila Marija, kot izgnanka iz obmejnega pasu z Avstrijo živela v Kočevju. Toda da bi bolje razumeli njeno zgodbo, naj najprej nekaj besed namenimo izgonu prebivalstva, ki ga je povojna komunistična oblast izvajala v prvih letih po vojni.

Izgon prebivalstva iz Slovenije po drugi svetovni vojni

Prve žrtve odločitve povojne oblasti, da izže-nejo del prebivalstva, so bili v Sloveniji živeči Nemci. Števila teh, ki so jih izgnali v prvih mesecih po vojni, ni mogoče točno določiti. Po podatkih Poročila o selitvah Volksdeutscher-jev iz LRS v letih 1945–1946, izdanega leta 1951, naj bi bilo v Sloveniji registriranih skupaj 9474 izgnanih oseb nemške narodnosti,¹ vendar to poročilo zagotovo ni zajelo vseh izgnanih oseb nemške narodnosti.

O izgonu nemškega prebivalstva so se vrh OF in nekateri pokrajinski odbori OF pogovarjali že več mesecev pred koncem vojne, zato ne preseneča, da je že maja 1945 začela oblast nekatere skupine Nemcev izseljevati v Avstrijo; med temi, ki so morali zapustiti domovino svojih prednikov, so bili tudi Kočevjarji, ki so jih konec leta 1941 in na začetku leta 1942 nemške oblasti s Kočevske preselile v okolico Bistrice ob Sotli in ob Savo. Drugi val izгона Nemcev je oblast izvedla septembra 1945, saj je taborišča, v katerih so bili zaprti, potrebovala za zapiranje ljudi, obsojenih na povojnih montiranih sodnih procesih. Najhujši in največji izgon Nemcev pa se je začel v drugi polovici decembra istega leta. Med temi, ki so bili izgnani decembra 1945, je bil tudi v Sloveniji dolga desetletja zamolčani pisatelj Karel Mau-ser. Kot je zapisal Mitja Ferenc v knjigi Kočevska – pusta in prazna, je bil »izgon v hudih zimskih mesecih z neustreznimi prometnimi sredstvi (živilskimi vagoni) prek mejnih prehodov Področca, Koren, Jezersko, Jesenice, Dravograd, Šentilj, Hodoš in Kotoriba, pa tudi tajni pregon ljudi mimo omenjenih uradnih prehodov, ob nasprotovanju britanskih in sovjetskih zasedbenih organov v Avstriji in na

¹ Milko Mikola, Rdeče nasilje, Celjska Mohorjeva družba, 2012, str. 163.

Madžarskem, prava tragedija«. Brez hrane in vode ter v neogrevanih živilskih vagonih so sredi mrzle zime potovali več dni in noči, preden so prispeli na cilj. Zaradi oslabelosti, lakote in hudega mraza so zlasti otroci in starejši ljudje umirali. Po pričevanju enega izmed izgnancev, Jožefa Petka iz Apaške kotline, je njihov vlak na tej poti na enem izmed stranskih tirov stal celih 17 dni.

Med izgnanimi so bili tudi Slovenci. Te je zavezniška oblast na Dunaju poslala nazaj v Slovenijo, vendar jih komunistična oblast ni želela sprejeti, saj jih je sama označila za Nemce. Po vrnitvi so jih zato zaprli v nedograjeno stavbo mariborskega bogoslovja, nato pa so jih nekega večera naložili na tovornjake in jih odpeljali do avstrijske meje. Eden izmed njih je kasneje pripovedoval: »Partizan se je pogovarjal z očetom, ki ga je poznal, čisto po tiho, in mu rekel, gospod Hajnžič, sedaj gremo v dolino solz in smrti. V tej dolini so veliko ljudi postreljali. Na močvirnatem travniku nas ustavi, rekel je, tukaj spredaj je majhen potok, na oni strani je Avstrija. Šli smo do potoka, partizan pograbi otroke, enega za drugim je zmetal na ono stran. Nato sta prišla oče in mama čez, ob potoku je bil en jarek, tam nas je oče vrgel na tla in se z mamo vrgel na nas. Že se je oglašila puška in počilo je šestkrat. Partizan je streljal v močvirje, nam pa rešil življenje. Nato se sliši druga skupina, jok in kričanje, pokalo je nekaj časa, nato je vse utihnilo. Vse skupaj je trajalo dobre pol ure, postala je tišina. Preživela je samo naša družina.«²

Izgon prebivalcev iz obmejnega pasu

Izgonu nemškega prebivalstva je spomladi leta 1947 sledil množičen izgon prebivalstva iz obmejnega pasu z Avstrijo. Če je izgon nemškega prebivalstva po vojni iz Slovenije že relativno dobro raziskan, pa tudi vsaj nekoliko prisoten v zgodovinskem spominu (seveda brez vsake-

Poročna slika očeta in mame, 10. julija 1944

ga širšega poznavanja krutega ravnanja oblasti do izgnanih), pa ostaja velika siva lisa izgon ljudi, ki so živeli v obmejnih krajih. Kot da ga ni bilo, čeprav so bile s svojih domačij izgnane številne družine.

Razloga za izgon sta bila vsaj dva. Po vojni, ko je bila meja z Avstrijo že hermetično zaprta, so prek nje začeli prihajati v Slovenijo pripadniki ilegalnih skupin in organizacij, Matjaževa vojska in Križarji, za katere je oblast uporabljala izraz »bande«. O tem v knjigi *Za svobodo, kralja in domovino: ilegalne skupine v Sloveniji med letoma 1945–1952* piše tudi dr. Mateja Čoh. Oblast je bila prepričana, da ljudje, ki živijo ob meji, pomagajo ljudem na poti čez mejo ter jim dajejo zatočišče in hrano. ►

² Mikola, str. 171.

Slika ohceti pred Dvorom pri Merkelnu

Prav tako je slutila, da prebivalci ob meji pomagajo ljudem, ki želijo prebegniti iz Slovenije v Avstrijo. Toda nje niso motili samo tisti, ki so se aktivno vključevali v pomoč prebežnikom, temveč je oblast pritiskala na prav vsakega z zahtevo, da naznanja tako tiste, ki hočejo »čez«, kot one, ki jim pri tem pomagajo. Da bi kar najbolj zmanjšala možnost prihoda »band« in odhoda prebežnikov, se je odločila, da bo »nezanesljive elemente«, kot je poimenovala ljudi ob meji, izgnala v notranjost Slovenije. Kot prostor kolonizacije oziroma naselitve teh ljudi je izbrala izpraznjeno Kočevsko, ki jo je želela znova gospodarsko obuditi. V naslednjih dveh, treh letih je tja pripeljala do zdaj še neznano število prisilno preseljenih ljudi z obmejnih območji Gorenjske, Štajerske in Prekmurja pa tudi s Koroške. Kot omenja naša gospa Marija, so bile med izgnanimi družinami z Gorenjske, od koder sama prihaja, predvsem družine večjih posestnikov. Gospodarje je oblast zaprla, njihovo premoženje zaplenila, družine pa prisilno preselila na Kočevsko.

Drugi večji razlog za izgon družin iz obmejnega pasu in notranjo kolonizacijo pa je bil v pomanjkanju delovne sile na državnih posestih. Država je namreč potrebovala ljudi, ki bi obdelovali njene posesti. Še poseben načrt je imela za Kočevsko, kjer je hotela pokazati in dokazati, da kolhozni in zadružni modeli planskega gospodarjenja delujejo, kar pa se je zelo hitro izkazalo kot utopija. Da je bil tak projekt že vnaprej obsojen na propad, je logično, če pomislimo, da so ljudi prisilno odpeljali z njihovih domov, jim pri tem še pobrali premoženje, ob tem pa pričakovali, da bodo ljudje, oropani osebne svobode in zasebne lastnine, zemlje, ki je bila v njihovih družinah tudi stoletja, z enako vnemo delali na državnih poljih. Omeniti je tudi treba, da za svoje delo na državnih posestih, kot so bila Državno posestvo Gotenica, Državno posestvo Rajndol, Državno posestvo Stari log, Kmetijsko gozdarsko posestvo Kočevje, niti niso bili dostojno plačani, saj so prejeli le minimalno plačo oziroma mezdo.

O tem, kako neprizanesljivo, nehumano in

brezčutno je ravnal pretekli sistem z ljudmi, govori podatek, da so se morali ljudje s svojih domov izseliti v nekaj urah, pri čemer o tem predhodno niso bili niti obveščeni, prav tako niso prejeli nobenega uradnega dokumenta, iz katerega bi bilo razvidno, zakaj jih selijo, kam jih selijo in ali sploh imajo kakršnokoli možnost ugovora. Mitja Ferenc v že omenjeni knjigi navaja, da iz arhivskega gradiva, ki ga je pregledal, »drugega, razen potrditve, da so bili na kmetijskem državnem posestvu zaposleni prisilno naseljeni delavci z obmejnih območij, ni niti najti, sicer pa prizadetim niso izdajali odločb o preselitvi« (str. 467). Dejansko takratna oblast ni imela zakonite podlage za izvajanje takega ukrepa, kar zgovorno priča o tem, da se je počutila že tako vsemogočno, da se ni niti potrudila, da bi vsaj navidezno poskrbela za zakonitost svojega ravnanja. Osrednjo vlogo pri izgonu je imela Udba, ki je s pomočjo svojih zaupnikov na terenu pridobivala podatke o ljudeh ob meji, ki naj bi bili »sovražno razpoloženi do ‚ljudske oblasti‘ in ki naj bi podpirali ‚bande‘ ter jim pomagali pri ilegalnih prehodih državne meje«. ³ Na podlagi pridobljenih podatkov je Udba sestavila sezname za izgon ljudi ter načrt izгона. Ker so oblasti predvidevale, da bi lahko izgon družin povzročil splošno zgražanje, so takoj po odhodu izgnancev predstavniki lokalnih partijskih odborov začeli med prebivalci širiti negativne informacije o izgnanih, češ da so bili sovražniki ljudstva. Po dveh letih terorja oblasti, množičnih aretacij, številnih političnih procesov, premnogih izginulih sosedov je razumljivo, da ljudje niso glasno protestirali proti takemu ravnanju niti se javno izpostavljali z branjenjem dobrega imena družin, ki so jih odpeljali. Po dveh letih totalitarne oblasti je bilo pač vsem jasno, da je najbolje molčati.

Najbolj množični izgoni prebivalstva iz obmejnih krajev so bili izvedeni v letu 1947, nadaljevali pa so se potem tudi v naslednjih letih.

Družina dve leti pred izselitvijo, jesen 1947

Eden najboljsežnejših izgonov prebivalstva iz obmejnega pasu, o katerem se je ohranilo nekaj podatkov, se je zgodil 30. junija 1947, ko je bilo z območja Maribora, Prevalj, Murske Sobotice, Gornje Radgone in Dolnje Lendave izgnanih 49 družin. Večina nekdanjih izgnancev pove, da so imeli na razpolago dve uri, da spakirajo stvari za na pot, pri čemer, kot že omenjeno, niti niso vedeli, kam gredo. Z vlaki, tudi živinskimi, ter kamioni so jih nato pripeljali v Kočevje, od tam pa so jih nastanili po okoliških vaseh v opuščene hiše Kočevarjev. Izgnanci niso smeli zapuščati območja okraja Kočevje, razen v izjemnih okoliščinah (smrt, huda bolezen ali druge zadeve), brez posebne dovoljenja poverjeništvu za notranje zadeve pri okrajnem izvršilnem odboru Kočevje. ►

³ Mikola, str. 178.

Mama Ana, brat Andrej in Marija leta 1952

Življenje izgnanih družin na Kočevskem je bilo težko, pri mnogih je pustilo posledice za vse življenje. Zaradi slabih stanovanjskih razmer, podhranjenosti, bolezni, psihičnega in fizičnega trpljenja so nekateri celo umrli. Mikola v svoji knjigi Rdeče nasilje omenja primer družine Jeršiča, kjer so »zaradi tako krutega življenja, podhranjenosti in nato še bolezni tam umrli babica, dve sestri in brat« (str. 182).

Družine in posamezniki so bili v izgnanstvu različno dolgo. Prve družine so se začele vračati leta 1951, večina pa se jih je nato vrnila v naslednjih dveh letih. Ob tem je bilo najhuje to, da se družine, ki so bile izgnane iz obmejnega pasu, niso smele kar tako vrniti na svoje domove, temveč so morale pridobiti soglasje pristojnega okrajnega poverjenišтва za notranje zadeve za bivanje v obmejnem pasu, pridobitev soglasja pa je bila pogojena tudi s soglasjem okoliških prebivalcev, da se z njihovo vrnitvijo strinjajo. Tiste, ki so pridobili soglasje in so se lahko vrnil na svoj dom, pa je čaka-

Z bratom Andrejem leta 1952, oče je bil še v zaporu.

lo novo razočaranje. V času njihove odsotnosti so namreč oblasti dajale njihove domove na razpolago oblastem naklonjenim posameznikom, ki niso skrbno ravnali z objekti, prav tako se niso potrudili z obdelovanjem zemlje. Domačije so bile tako zanemarjene, pogosto pa tudi izropane. Toda ljudje so bili vendarle veseli, da so se lahko vrnil na svoje domove.

Zgodba gospe Marije

Z gospo Marijo sva se pogovarjali na terasi njene hiše letos poleti. Želela je deliti izkušnjo svoje družine, kar sama kot zgodovinarica zelo cenim. Premnogo ljudi namreč še vedno ne želi povedati, kaj so doživeli sami ali njihovi domači med vojno ter po njej. Marsikoga je bilo v preteklosti tudi strah, ta strah pa nekako ostaja vse do danes oziroma se spreminja v nekakšno odsotnost vsakršnega zanimanja za čas, ki je tako kruto zaznamoval naš narod in ki še kliče po tem, da dobi svoje mesto v

Družina Resman

zgodovini. Zaradi množičnega uničenja dokumentarnega arhivskega gradiva konec osemdesetih let oz. v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja nam prav pričevanja pomagajo osvetljevati in razumeti dogajanja pri nas v času medvojne revolucije in povojnega totalitarnega sistema.

Marijina družina prihaja iz Srednjega vrha na Gorenjskem. Oče, rojen leta 1913, je bil doma v Srednjem vrhu, mama Ana, rojena 1919, pa je prišla s Koroške, iz Spodnjega Dobja ob Baškem jezeru na Koroškem, občina Bekštanj. Kot je povedala gospa Marija, je bil oče velik posestnik, ki je imel 104 ha veliko kmetijo, prav tako so imeli svoje pašnike, travnike, njive in gozd ter tri hleve, pod katerimi je bil spodaj prostor za živino, zgoraj pa za seno. Kmetijo je dobil od svojega očeta leta 1943, ko je bil star trideset let. Na njihovih pašnikih so konje in krave pasli tudi tisti, ki niso imeli svojih pašnikov, v zameno pa so nekaj dni pomagali očetu na njegovi posesti. Oče je imel še

dva brata, Jožeta, ki je bil zelo pobožen in bi lahko bil celo duhovnik, če bi ga kdo le spodbudil k temu, ter Janeza, ki je bil prav tako velik posestnik, njegova zgodba pa je bila predstavljena v 67. številki Zaveze.

Leta 1944 sta se mama in oče poročila. Spoznala sta se dve leti prej, ko je mama prišla pomagat v Srednji vrh k sosedom, Hlebanjevim. Tja se je namreč po koroškem plebiscitu primožila mamina teta Helena Samonik in po izgonu družine v nemški rajh je moral nekdo poskrbeti za živino, ki je ostala v hlevu. Teta je imela sedem sinov, zadnji, Lojzek, je bil rojen leta 1939. Eden od sinov, Janez Hlebanja (1928–2003) je po vojni odšel na Koroško, od tam pa leta 1954 v Brazilijo, kjer je postal zelo uspešen podjetnik. Kasneje, ko je bila Slovenija že samostojna, je postal tudi častni konzul Republike Slovenije v zvezni državi Sao Paulo. Za njim je šel v Brazilijo tudi njegov brat Friderik, ki je prav tako postal uspešen podjetnik. ►

Obrazec 7

LO Ljubljana

Datum: 1950 **Poročilo**

Opr. št.: 15.8.1950 **o rojstvu**

V rojstni matični knjigi M LO v Ljubljana,

letnik 1950, stran 82, zap. štev. 4951,
je vpisan tale primer rojstva:

Priimek in ime
ter spol otroka: Martelj Marija, ženska

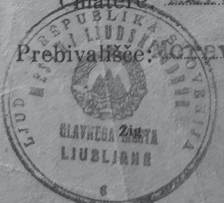
Dan, mesec in leto rojstva: 9. december 1949

Kraj rojstva: Ljubljana, Štajmerjeva 3

Priimek in ime očeta: Martelj Andrej

matere: Martelj r. Samonik Ana

Prebivališče: Kočevo 7, Kočevje

Zalisen
matičar

400-500 t. IX-958 49 To 4510 49 Založila DZS - Obr. 11,15

poročilo o rojstvu

Marija v oblekici od tete Mile iz Švice

Med drugo svetovno vojno se oče ni pridružil partizanom, saj je bilo treba skrbeti za posest ter pridelovati hrano, po katero so prihajali tudi partizani. Prav zaradi podpore partizanom je bil zaprt v gestapovskih zaporih v Begunjah na Gorenjskem, vendar ga je nova oblast po vojni kljub temu označila za izdajalca. Med vojno je v Begunjah pred smrtjo rešil sedem vaščanov, ki naj bi jih Nemci ustrelili. Ker je kot otrok obiskoval nemško ljudsko šolo v Beli Peči, je znal nemško in je šel oblast prositi, da vaščanom prizaneso. Kot je povedala gospa Marija, je po vojni oblast iskala različne razloge, da bi prišla do očetove posesti. Oče je bil pač uspešen, dober gospodar, iniciativen, ustvarjal si je družino, bil je tudi proti kolektivizaciji, o kateri se je po vojni govorilo. Prav tako je bila njihova družina zelo verna. Oče sicer o tem, kar se je dogajalo med vojno in v zaporu, ni nikoli nič pravil. Niti ne o tem, kaj je

doživel, ko je bil zaprt po vojni. »Bog ne daj!« je v pogovoru vzkliknila gospa Marija. Nekaj let pred njegovo smrtjo ga je sicer zopet spraševala o tistih časih, vendar je povedal le to, da se v Mariboru niso smeli med seboj pogovarjati in da jih je v Kočevju zeblo, saj so imeli premalo odej, ter da so bili lačni. Od doma so mu sicer domači pošiljali pakete, vendar pa je vprašanje, kaj je dejansko prišlo do njega, saj so vse pakete prej odprli. Kadar so ga obiskali prijatelji, ki so bili skupaj z njim zaprti, so otroci morali vedno iti ven iz kuhinje. Jih je pa nekoč, ko je bila gospa Marija stara nekako sedem let, morda kakšno več, obiskal duhovnik s Primorske. Z očetom sta šla na sprehod ven iz hiše, toda v spominu ji je ostalo, kako je ujela drobec njunega pogovora. Pogovarjala sta se o tem, kako so ljudi v Kočevskem Rogu na pol žive metali v jame.

Marija z mlajšo sestro Mili, 1958

Dve uri za odhod in zapor očeta

25. julija 1949, ravno ko je bil oče pri zajtrku v kuhinji, je v hišo prišel birič, kot mu je rekla gospa Marija, in očetu dejal: »V imenu postave ste aretirani.« Marijin brat Andrej, ki je bil takrat star štiri leta, se spominja, da je atu, kot so pravili očetu, padla žlica iz rok. Očeta so torej aretirali, mami pa so dali dve uri časa, da vzame seboj najnujnejše stvari. Bil je ravno čas žetve. Mama je bila takrat ravno štiri mesece noseča z gospo Marijo. Na voz z volom je naložila najnujnejše stvari (med drugim je vzela seboj žimnice in šivalni stroj), nato pa so jih odpeljali na železniško postajo v Kranjsko Goro, kjer so že bili pripravljene tovorni vagoni. Le večer prej se je pri njih oglasil stric Janez ter se skupaj z Marijinimi starši spraševal: »Kaj bodo pa vozili, da je toliko tovornih vagonov na postaji v Kranjski Gori?« Dejansko ni nihče vedel, kam

Oče, Jožefov semenj, Jesenice 1975, obleka izpred druge svetovne vojne; nosil jo je več kot 30 let.

jih bodo peljali. Tako kot njih so izselili tudi nekatere družine iz Rateč, Podkorena, Kranjske Gore, Gozda Martuljka, Dovjega, Svetega Križa pod Golico ter Javorniškega Rovta.

Oče je bil najprej zaslišan na Jesenicah. Tam je mož gospe, s katero so kasneje skupaj stanovali v Kočevju, po hudem mučenju umrl. Očeta so nato odpeljali v zapor v Šentvid nad Ljubljano, od tam pa v zapore v Mariboru. Toda s tem njegova zaporniška pot še ni bila končana. Poslan je bil v Borovec pri Kočevju, v delovno taborišče. Obsojen je bil na devet let zopora, prestal jih je tri leta in pol, kar pomeni, da se je leta 1952 lahko vrnil domov.

V Kočevju

Mamo ter Marijinega bratca so ob prihodu v Kočevje naselili v hišo na naslovu Morava 7. Z njimi je prišla tudi mlada vdova Dragica ►

Lavtižar ter njena dve leti stara hči Jana. To je tista gospa, ki je v zaporih na Jesenicah izgubila svojega moža. Bili so premožni, med drugim so imeli v Kranjski Gori hotel Balkan (danes je to hotel Kotnik). To je bil verjetno tudi razlog, da so Dragičinega moža zaprli. Na ta način so se lahko polastili njihovega premoženja. Hiša, v katero so jih poslali, je bila v slabem stanju. Manjkala so vrata, pred okna je mama dala žimnico, da je vsaj malo zaščitila notranje prostore pred prepihom in dežjem. Za mamo so bili to stresni, hudi časi. Mož je bil zaprt, skupaj s sinom in noseča je bila izgnana iz domače hiše v neznane kraje, kjer ni vedela niti, kaj jo čaka. Družine, ki so prišle skupaj z njimi, so prav tako naselili v Kočevje pa tudi v druge kraje, med drugim v nekdanjo kočevarsko vas Štalcerji. Zgovoren je sicer podatek, ki ga je omenila gospa Marija, da se sosedje in tisti, ki so se poznali, ob vrnitvi na svoje domove med seboj niso nikoli pogovarjali o izgonu ter času, ki so ga preživeli na Kočevskem.

Mami je bilo dodeljeno delo na državni posesti, na polju, skrbela pa je tudi za živino, kar je rada delala. Nihče se ni ukvarjal s tem, da je noseča in da je bil z njo štiriletni sin, za katerega je bilo treba tudi poskrbeti. Kot pripoveduje gospa Marija, so tam morali delati vsi, tudi otroci, ki so bili dovolj stari za delo. Tiste, ki so bili premajhni, so preprosto pustili na robu njive, da so se igrali sami.

Ko je napočil čas, je mama z vlakom šla roditi v Ljubljano. Za to je morala pridobiti posebno dovoljenje, saj je bilo gibanje izgnancev omejeno na območje Kočevske. Šele po tem, ko je Slovenija postala samostojna, ji je mama upala povedati, da je le nekaj dni po porodu morala v porodnišnici prebirati riž, da je odslužila za stroške poroda. Kdaj se je mama vrnila nazaj v Kočevje, ni mogoče ugotoviti, vsekakor je bila v Ljubljani (stanovala je pri teti) vsaj do 18. decembra, ko je bila mala Marija krščena v frančiškanski cerkvi pri Tromostovju v Ljubljani. Oče si je sicer želel, da bi dobila ime Barbara (kip svete Barbare je bil na

Gospa Marija v narodni noši, ki jo je sešila sama.

stranskem oltarju v cerkvi v Kranjski Gori), vendar se je mama odločila, da ji da ime Marija. V krstni knjigi je sicer vpisana kot Marija Barbara, ne pa tudi v matični knjigi, saj naj bi uradnik ne želel vpisati obeh imen.

Po pripovedovanju brata sta šli mama in atova sestra, ko je bila Marija stara okoli pol leta, z vlakom do Maribora, da je lahko oče, ki je bil tam zaprt, prvič videl svojo hčerko. Tudi atova sestra je bila izgnana v Kočevje, z njo pa tudi njenih sedem otrok. Oče je lahko svojo hčer videl le skozi mrežo ograje, saj ju zaporniške oblasti niso spustile v notranje prostore. Kasneje, ko je bil oče že premeščen v Borovec pri Kočevju, so šli očeta spet obiskat. Marija je bila takrat stara že tri leta in pol in ji je v spominu ostala predvsem vožnja z vlakom, saj je ob progi videla koze, ki so pritegnile njeno pozornost.

Gospa Marija z avbo, ki jo je sešila sama.

Zopet doma

Po letu in pol izgnanstva se je mama lahko skupaj z otrokoma vrnila domov. Z vlakom so prišli do Radovljice, naprej pa niso smeli, saj niso imeli dovolilnice za bivanje v obmejnem pasu, čeprav je bil tam njihov dom. Eno noč so tako prespali kar v opuščnem čebelnjaku. K sreči je mamina teta, ki je delala kot hišna pomočnica pri Šumijevih v Ljubljani, poznala patra Romana, ta pa Marijana Breclja, podpredsednika slovenske povojne vlade. Po njegovem posredovanju je družina dobila dovolilnico za bivanje v obmejnem pasu, tako da se je lahko vrnila nazaj na dom v Srednjem vrhu. Tam jih je zopet čakalo neljubo presenečenje. V hiši je namreč bivalo okoli dvajset graničarjev, ki so si večkrat privoščili zabavo, tako da se je mama bala, da bodo zažgali hišo. Večkrat so morali

poslušati tudi grožnje: »Šuti, ubit ču te.« Dokler se oče ni vrnil iz zapora, jim je bil v veliko pomoč očetov brat, stric Janez, ki je mali Mariji nadomeščal očeta, ki ga pravzaprav, razen po pripovedovanju, ni poznala.

Čeprav so se vrnili na svoj dom, ta ni bil več njihov, saj je odločba o zaplembi premoženja, ki je bila verjetno izdana, ko so zaprli očeta, ostala. Vzeli so jim vso zemljo, ostali so jim le hiša, hlev in enajst hektarjev zemlje. Potem so bili, kot je dejala gospa Marija, »Titovi podložniki«. Za lastno zemljo so morali, da so jo lahko obdelovali, plačevati najemnino, v njihovem nekdanjem gozdu pa je država izsekavala drevesa. Oče je kljub temu vse življenje ostal na svoji kmetiji, čeprav ta ni bila več njegova. »Kaj bo hribovski kmet brez gozda. To je bila banka za gorsko kmetijo. Brez gozda je bilo zelo težko,« je mimogrede v pogovoru omenila gospa Marija. K sreči so imeli mamini sorodniki, ki so živeli na avstrijskem Koroškem, veliko srce in so jim radi, in kolikor so mogli, pomagali. Njihova pomoč je bila še kako dobrodošla v letih, ko se je družinica povečala še za enega člana. Leta 1956 se je namreč rodila Marijina mlajša sestra Ljudmila oziroma Mili, kot so jo klicali. Tako oče kot mama sta ostala doma, na kmetiji. Da bi si finančno vsaj malo pomagali, so s pomočjo posnemalnika mleka, ki jim ga je kupila stara mama po mamini strani, delali smetano ter maslo in ju prodajali, tudi Marija, potem ko je začela hoditi v šolo.

Ko je bila Marija dovolj stara, je šla v šolo – prva štiri leta je obiskovala šolo v Gozdu Martuljku, nato pa je šolanje nadaljevala v Kranjski Gori. Vsak dan je morala prehoditi dvanajst kilometrov, šest kilometrov v vsako smer. V toplejših mesecih, ko ni bilo snega, so si pomagali s kolesom, ki so ga imeli spravljenega v dolini pri neki hiši. Pot je bila neprijetna, saj je bila kmetija na samem, drugih otrok, ki bi šli po isti poti, ni bilo, zaradi bližine meje pa je bilo okoli vedno tudi več vojakov.

Življenje ob meji

Kot je povedala gospa Marija, je bilo ob meji nevarno živeti. Vsak dan so imeli Goli otok za vratom. Ves čas so živeli v strahu, da bi jih oblasti obtožile, da so tudi oni »protidržavni element«. Prav zato so bili naučeni, da vse, kar vidijo, takoj prijavijo. Nihče si ni namreč želel, da bi bil oče, ki je izkusil že dva zapora, tako gestapovskega kot komunističnega, še kdaj zaprt. Le pet minut od njihove hiše je bila karavla, v njej pa so bili nastanjeni oboroženi vojaki, graničarji. Pot do šole je vodila prav mimo njih. Da bi se jim izognila, je šla raje po nevarni stezi, ki je bila speljana prav nad prepadom. Posebej ponoči je bilo nevarno hoditi tu. Ne le zaradi prepada, temveč tudi za to, ker bi jo lahko graničarji zamenjali za nekoga, ki želi na skrivaj prebežati čez mejo. Spomnila se je zgodbe družine Budenik iz Kranjske Gore. Ko so prišli iskat očeta, se je izgovoril, da mora še na stranišče, ter pobegnil čez mejo. Ženo so zaprli v Brestanico, ni pa vedela, kam so poslali njunih pet otrok. Verjetno so jih k sebi vzeli sorodniki. Kasneje je žena dobila dovoljenje, da se je lahko skupaj z otroki (eden je ostal v Sloveniji) pridružila možu v Argentini. Morda je dobro omeniti, da se je oče čez dvajset let vrnil v Slovenijo z željo, da najde za svojega sina v Argentini slovensko dekle.

Oblasti so lojalnost ljudi ob meji preverjali tudi s »štih probami«. Marija se spominja, kako sta bila z bratom, takrat stara 20 in 16 let, na seniku. Prišla sta dva moška, ki sta ju prosila, če jima lahko pokažeta pot čez mejo. Brat je takoj stekel proti karavli, da sporoči graničarjem, da moška sprašujeta za pot, Marija pa je stekla v hišo. Sledila sta ji v kuhinjo in zopet prosila, če bi jima pokazala pot. Pokazala jima je pot proti Špiku. Takrat pa je že prišel v hišo tudi graničar, ki je imel seboj puško z bajonetom. Moška je vklestil ter ju odpeljal, onadva pa sta dobila denarno nagrado. Po tej izpovedi je gospa Marija težko vzdihnila: »V takem živeti ... v takem živeti ...« Večkrat so slišali

Gospa Marija

streljanje. Takrat so vedeli, da je spet nekdo poskusil priti čez. Tudi Marijo bi pomotoma dvakrat skoraj ustrelili. Ko je Kocjanov Franccek prišel iz Kočevja, je šel najprej pogledat v hlev, tam pa je naletel na patroljo, ki ga ni poznala. Ustrelili so ga v trebuh, tako da so ga komaj rešili. Podobne izkušnje so imeli tudi tisti, ki so živeli v Planini pod Golico, v Javorškem rovtu ali na Dovjem.

Po zaključku osnovne šole je gospa Marija šolanje nadaljevala na avstrijskem Koroškem. Leta 1966 se je vpisala v gospodinjsko šolo, ki so jo v Šentpetru vodile šolske sestre. Šolo je zaključila leto kasneje, vmes pa je na Jesenicah naredila še dvomesečni šiviljski tečaj. Ker gospodinjska šola, ki jo je naredila na Koroškem, pri nas ni bila priznana, se je lahko v tovarni pletenin Almira zaposlila le kot nekvalificirana delavka. Tam je bila nato zaposlena dvajset let. Kot je povedala sama, je celo življenje šivala za družino in za druge. Še preden je začela delati v Almiri, je kot šivilja tri leta delala tudi v Beljaku.

Najin pogovor je gospa Marija zaključila s tehtno besedo. To, o čemer je pripovedovala, se je njeni družini dogajalo štiri leta po koncu vojne. To bi moral biti čas miru. Pa ni bil, bila je revolucija. ■